

Honvédelem, honvédelmi nevelés

„Azt megtanultam, szörnyű és elfeledhetetlen lecke volt, hogy a harctér, a háború gyűlöletes és undorító. De ez barátocskám, még kevés. Nem elég, hogy kimondod: ez pokol, ezt *nem*, de meg kell tanulnod, hogy mire mondd ki az *igent*.”

Nádass József: Az előjáték

EGYIK LEGNEMESEBB, legnagyobb emberi kapcsolatunk a *hazaszeretet*. Ez a kapcsolat egyike azoknak, amelyek sohasem válhatnak egyének magánügyeivé, törvények szabályozzák az állampolgárok kötelességeit hazájukkal szemben, és törvényekre épült dokumentumok mondják ki, hogy ifjúságunk nevelésében egyik célunk és feladatunk, hogy a fiatal nemzedék tagjait az iskola „hazájuk aktív állampolgárává, öntudatos dolgozójává, védelmezőjévé” nevelje (Tanterv, Bp. 1980. p. 15.). Ennek a feladatnak pedagógiánk csak akkor képes eleget tenni, ha a nevelés egyik alapfeltételét ismeri fel abban, hogy nagyon egyértelmű, határozott *értékrendet* alakítson ki a tanulóiban. Legyenek számukra olyan *célok*, amelyeknek eléréséért küzdeni is képesek, olyan *személyek és dolgok*, akikért és amelyekért *áldozatokat* hajlandók vállalni. Az emberek ugyanis értékrendjükről

a) részben *választási szituációkban* vallanak, mert ilyen helyzetekben dönteniük kell, hogy jelenségek, dolgok közül melyik képvisel nagyobb értéket szemükben;

b) részben pedig olyan helyzetekben, amelyekben a számukra értékes személyek, dolgok érdekében *áldozatokat* kell hozniuk, mert minden áldozat lényegében azt igényli, hogy kellemesnek, élvezetesnek, hasznosnak ígérkező dolgokról mondjon le valaki olyanért, ami többet nyom értékelésének serpenyőjében.

Közhelynek tekinthetjük azt a megállapítást, hogy amit szeret az ember, azt megszerezni, megtartani, és minden veszélytől megvédeni is óhajtja. Ennek a közhelynek természetes következménye azonban, hogy hazaszeretetről nem beszélhetünk honvédelem, hazafias nevelésről pedig honvédelmi nevelés nélkül. Lehet viszont, hogy épp a közhely-jelleg az oka, hogy többnyire nem fontoljuk meg, hogy amikor honvédelemről beszélünk, két egymással szoros kapcsolatban levő, egymástól elválaszthatatlan dologról nyilatkozunk, mert a szónak van egy *tágabb* és egy *szűkebb* jelentése is. A honvédelem *tágabban* jelenti:

a) *nemzeti értékeink* védelmét

Tanításunkban fel kell ismertetnünk diákjainkkal, hogy természeti és társadalmi értékek vesznek körül minket. Az előbbieik közé tartoznak tájaink, erdőink, hegyeink, szántóföldjeink, amelyeknek piszkítása, esztelen pusztítása hazaellenes cselekedet. Az iskolai kirándulásokat használjuk fel arra is, hogy természeti kincseink megbecsülésére neveljük a gyermekeket (Ne dobálják szét a szemetet, ne törjenek ok nélkül faágakat stb!). Ugyanez érvényes társadalmi értékeinkre, pl.: a telefonfülkékre, villanylámpákra, de anyanyelvünkre, történelmi nagyjainkra is.

b) szocialista vívmányaink ápolását

Érezzék kötelességüknek a tanulók, hogy megakadályozzák nemzeti tulajdonunk rongálását, eredményeink lebecsülését.

c) a becsületes munkát önmagukért, családjukért, társadalmukért

Kevesen gondolnak arra, hogy a munkafegyelem, a munkaerkölcs is honvédelmi kérdés. Utalhatnánk a nagy hadvezérré, Zrínyi Miklósrá, aki hadtudományi munkáiban kifejtette, hogy a katonák nevelésében legfontosabb az erkölcsi nevelés (I. Széchy Károly: Gróf Zrínyi Miklós, Franklin, Bp. 1900. IV. k. 178. l.).

d) jövőnk oltalmazását

Szigorú ítélettel hazaárulónak minősíthetnénk minden olyan embert, aki lehetőségeit (tánczenekar, riporter, orvosi tanácsadó stb.) arra használja, hogy a fiatalokat szellemileg, fizikailag, erkölcsileg züllessze.

A fogalom *szűkebb* jelentése, tartalma paradoxonokat rejt magában, amint Fábry Zoltán írja: „a katona a legvadabb paradoxon megvalósítója” (Kortárs, 1968:12. p. 299.). Nevelésünkben is sokáig érezte hatását a „Többé nem akarok katonát látni” adott történelmi szituációjától elszakított jelszavának és a szocialista honvédelem igényének: „a tanuló érzelmileg is azonosuljon a honvédelem ügyével” (Tanterv, Bp. 1980. p. 23.) ellentmondása. Mert igaz ugyan, hogy a háború embertelen és szörnyű dolog, de az is igaz, hogy el kell pusztulnia annak a népnek, amely nem veszi tudomásul, hogy mások is háborúba *kényszerítetik*, és olyan történelmi szituációkra is számítania kell, amelyekben *külső támadások* ellen kell megvédenie országát. Hazánk történelme mindkettőre számtalan példát tár elénk. Népünknek nagyon sokszor kellett életével, vérével áldoznia

a) idegen hatalmi érdekekért (pl.: Habsburgok)

b) uralkodó osztályaink rövidlátása miatt (első és második világháború)

c) sőt a történelmi kényszer sokszor magyarral állította szembe a magyart (Kölcsey: tenfiad ... nem léle honját e hazában).

Történelmi feladatunk, de egyben végzetünk lett, hogy más népekkel: szerbekkel, horvátokkal Európa védőbástyájává váljunk. Igaz, ezért a történelmi szerepért Európa az egy déli harangszón kívül vajmi kevéssel fizetett, noha a ránk kényszerített *védelmi bábóruk* sorozatában elvérzett népünk, s nem keveseket vesztettünk elhurcolások (tatár, török) és szétszóródások által is (pl.: Illyés Gy.: Hajszályökörek).

1583-ban egy pápai követnek, *Possevino Antalnak* is feltűnt, hogy a magyaroknak és déli szomszédainak természetükké vált a védelem szükségessége, ezért nem csoda, hogy még papjaikat is gyakran fegyverben találják. *Janus Pannonius* remek költeményekben örökíti meg a katonai táborok emlékeit, *Kisfaludy Károly* Tomori érseknek állít emléket. Az sem lehet véletlen, hogy *Balassi Bálint* Katonaénekében a végvári vitézek mindeneknek egyszerre adnak példát „vitézségről és emberségről”.

A közvélemény a honvédelmet a katonasággal, a katonaságot a háborúval az- szociálja. Érdekes, milyen nehezen szokta meg közönségünk, hogy katonáinkkal találkozik a mezőgazdasági munkákon, út- és vasútépítéseknel, fontosabb közmunkákon, valahogy ellentmondást látott az egyenruha és a tevékenység tartalma között. A szocialista társadalomban azonban a katonaság *védelmi célokat* szolgál. A védelemnek pedig csupán két oldala *amit*, illetve *amivel és ahogyan* védünk. Az egyik kézben ezért méltón foglalhat helyet a különböző szerszám, a másikban a fegyver, és megkívánhatjuk, hogy katonáink mindkettővel jól tudjanak bánni. Nem könnyű megtalálni a két véglet, a pacifizmus és a militarizmus között a helyes szemléletet. A *militarizmus* Clausewitz nézeteit osztja, ezek szerint: „A béke rendkívüli állapot két há-

ború között". A múltban és jelenben egyaránt tapasztalhatjuk gyakorlati megnyilvánulásait, elég, ha csak a második világháborúra, a közel-keleti harcokra utalunk, s mindazokra a szenvedésekre, amelyeket ezek zúdítottak az emberiségre. A militarista mindent a háború realitásainak rendel alá, ezért igaz velük kapcsolatban Fábry Zoltán nyers megállapítása: „a katonapedagógia az állatszeldítés fordítottja, célja az ember-
-

A *pacifista* önző, élveteg ember, akit egyetlen szempont vezérel: neki hagyjanak békét, őt ne kötelezzék férfias erőpróbákra, helyállásra, lemondásokra. Meg kell val-
-
lanunk őszintén, hogy a fiatalok között elég sokan tették magukévá ezt a nézetet. Talán épp ennek a következménye, hogy ma a népdalt sokan fordítva éneklik: a mar-
-
radt itthon kettő-három nyomorult helyett szerintük azokat illeti sajnálat, akik nem tudták kivonni magukat a bevonulási kötelezettség alól. Meggyőződésünk, hogy az emberiség természetes létformája a béke. Ez szükséges a termelő, az alkotó munkához. Ezért foglal el középponti helyet politikánkban a *békebarc*, amelynek célja, hogy az egész emberiséget felrázza közönyéből, s riadóztassa egy végső pusztulást jelentő atomháború megakadályozása érdekében. Ne felejtjük el azonban, hogy iskoláinkban ma már nemcsak a tanulók, de a tanárok többsége számára is csupán történelmi lecke a háború. Nincs róla személyes élményük. Arra törekszünk, hogy ne is legyen. Magába rejti azonban ez azt a veszélyt is, hogy a háború elítélését azonosítják a katonai szol-
-
gálat, a honvédelem teljes tagadásával. Hozzásegít ehhez a hamis szemlélethez a *sza-
-
bad nevelés* szocialista szólamokba burkolt terjesztése is, ennek ugyanis jellemzői:

- a) csak jogokat ismer, köteleességekről nem beszél
- b) túlértékeli az egyén akarátát, s azt igényli, hogy a gyermek az iskolában azt tehesse, amit akar
- c) önkormányzatot emleget, de anarchiát valósít meg, mert kapitalista modelleket másol, és számúzi a pedagógiából a követelményeket, az engedelmességet, elmossa a káros és a társadalmilag hasznos tevékenység közti különbségeket
- d) az élet legfőbb célját az örömszerzésben jelöli meg, mégpedig egzisztencialista értelmezésben, mert az sem zavarja, ha a megszerzett öröömök másoknak károkat, bánatokat okoznak.

Kétségtelen, hogy az ilyen embereknek felesleges teher a honvédelem mindkét értelmezése, és különösen azok a tézisek, amelyek mind a polgári, mind a katonai élettel szemben igényeket támasztanak, hogy példaként utaljunk közülük *Brancaccio* tanítására, amelyet egyetértéssel vesz át Zrínyi Miklós katonai műveibe: „Nem lehet az derék ember, aki a maga szenvedélyeit, rendetlen kívánságait fékezni, legyőzni nem bírja, s aki enged *magának* ebben a személyes küzdelemben, később majd enged *az ellenségnek* is... aki másnak parancsolni akar, uralkodjék magán” (Fra Lelio Brancaccio: *I carichi militari Venezia, 1641. p. 131.*). Nem kevesebbről van tehát szó, mint arról, hogy a honvédelmi nevelésben a legszebb, legnemesebb eredményeket szükséges elsajátítaniuk az embereknek, azokat, amelyeket mint vezetők és vezetettek a demokratikus közéletben is kamatoztathatnak. A mi honvédelmi nevelésünknek ez az egyik sajátos jellemzője, szemben pl.: a Horthy-korszak hasonló tendenciáival (l. Saád Ferenc: *Honvédelmi nevelés OKT. Bp. 1943.*).

SALLUSTIUSNAK az a megállapítása, hogy a háború legjelentősebb tényezője *az erkölcsi erő*, ma sem veszítette el érvényét, annak ellenére, hogy a személyes helyzet-
-
állást, a példaadást felváltotta a *technika*. Igaz, ma már elképzelhetetlen, hogy a csat-
-
tatór közepén egyesek vívják meg élet-halálharcukat a közösség nevében. Dávid és Góliát, Botond történelmi emlékeink éppúgy, mint a katonái élén az első sorban vág-
-
tázó uralkodó vagy hadvezér (Szent László, Nagy Lajos). De igaz az is, hogy nagy különbségeket láthatunk a szadista ösztöneiket zabolátlanul kielégítő és az emberségü-
-
ket még a legembertelenebb helyzetekben is megőrző katonák között.

A szovjet irodalom egyik kimeríthetetlen forrása a Nagy Honvédó Háború, s benne az Oleg Kosevojok, Zóják, Mereszjevek hősi helyállása. Hasonló viselkedési mintákat ismerünk a magyar történelemből is. Főhadnagy *Fazekas Mibály* emlékét ma is kegyelettel őrzik egy francia kisvárosban, mert a szabadrablás idejét francia költők olvasásával töltötte. *Jókai Mór* A legvitézesebb huszár c. írásában rajzolja meg Simonyi őbester képét. Az ostrommal bevett városban ő is engedélyezi a szabadrablást, tombolást, de rögtön hozzáteszi: ezzel a joggal magyar ember nem él! Vigyázással töltik lóháton (huszárhoz illően) az engedélyezett időt. Tudjuk azt is, hogy a második világháborúban vágóhídra küldött katonáink közül sokan hihetetlen megpróbáltatásokon át találták meg a partizánokhoz vezető utat. (I. Nemeskürty: Rekvium egy hadseregért) Számtalan példa igazolja, hogy a modern fegyverek korszakában sem vált feleslegessé az erkölcsi erő.

Sok tekintetben érvényesek ma is Zrínyi Miklós tanításai: „a hadviselés nem a nyers erők mérkőzéséből áll, hanem gondolkozást, képzettséget, a hadművészet főbb törvényeinek ismeretét követeli” (Széchy i. m. p. 178.). Zrínyi és a magyar történelem legértékesebb hagyományait követve állapíthatjuk meg, hogy a honvédelmi nevelés legfőbb feladata ma is ifjúságunk erkölcsi nevelése.

Az ember nevelése szakadatlan folyamat, amelyben minden mozzanat két szempont alapján értékelhető csupán:

a) Milyen mértékben biztosítja a jelen tartalmát?

b) Mennyire készíti fel az embert jövő feladataira?

Az a kisszakaszos, beszűkült szemlélet, amely e kettőt elszakítja egymástól, és egyszer egyoldalúan csak a jövőt, máskor pedig csak a gyorsan tovatűnő jelent veszi figyelembe, törvényszerűen súlyos konfliktusokat teremt a fiatalok számára. Hiába teremünk nekik olyan helyzetet, amelyben nem kell hazavinniük táskájukat, ha előbb-utóbb elkerülhetetlenné válik számukra, hogy megbirkózzanak terheikkel. Energiánkat arra kell fordítanunk, hogy megtanuljuk a különböző életkoroknak megfelelő terhelést (Elkerüljük mind a túl-, mind az aláterhelést!), a terhek fokozatos növelését, és képessé tegyük őket a nehézségek leküzdésére. Mindez nemcsak a fizikai terhekre, de a pszichésekre (önuralom, önfegyelem, önszabályozás) és a szociálisakra (mások elviselése, áldozathozatal) is érvényes. Hadat kell üzenünk a honvédelmi nevelés érdekében az egyre terjedő *fogyasztói szemlélet* ellen is, meg kell értetnünk tanítványainkkal, hogy az életben nemcsak jogok, de kötelesek is léteznek, örömeinket gyakran bánatot váltják fel, sikereinket kudarcok szegélyezik, vágyaink elé lehetőségeink állítanak korlátokat. Nem kevésbé fontos annak felismertetése sem, hogy az élet nem valamilyen jóléti intézmény, bankház, amelyben csak *követel* oldal létezik, és nincs *tartozik* rovat is. Hiába készít valaki pénzügyi egyenleget, az együttélő nemzedékeket csak érzelmi szálak kapcsolhatják össze. Mindezt azért szükséges hangsúlyozni, mert csak az érezheti át a honvédelem szükségességét, akinek van mit és kit védenie. A cinikus, saját szüleiével szemben is közömbös (Rég bedugta őket a szeretetházba, s látogatásukra sohasincs ideje), emberi kapcsolataiban önző, csak saját hasznát, élvezetét kereső, családjával nem sokat törődő, köteleiket könnyedén felbontó ember – ahogy ezt Makarenko mondja – politikailag, világnézetileg is csak cinikus, önző és szerepjátszó lehet, akire felelős megbízásokat ráruházni súlyos vétség népünkkel, hazánkkal szemben.

Sokkal könnyebb a helyzetünk, ha valakit arról kell meggyőznünk, hogy a hazának, a haza védelmének testileg *egészséges, edzett* fiatalokra van szüksége. Tanulságos megfogadni *Montaigne* szavait: „A test megedzésével nemcsak azt érzük el, hogy a testi fájdalmakat: az éhséget, a meghűlést, a háborús élet viszontagságait s a betegségeket könnyebben eltűrjük, hanem, ha edzett és erős a testünk, akkor könnyebben viseljük a lelki fájdalmakat is.” Technizálódott s hatására többé-kevésbé elemberte-

lenedett korunkban könnyedén megfeledekezünk arról, hogy az *erőpróbák* emberi szükségleteink. Egyrésztől önmagunk előtt kívánjuk bizonyítani képességeinket, másrésztől másokkal akarjuk összemérni erőnket. Korunk erre nem sok lehetőséget kínál.

Tanulmányainkban másutt már megvizsgáltuk, hogy a XX. század embere sokszor kénytelen beérni „fiktív élettel” és pótléményekkel. Eszközei egyrésztől a tömegkommunikáció által szállított és karosszékből is élvezhető vizuális élmények, másrésztől az erkölcsi és jogi törvényeinket semmibe vevő „nagy bulik, jópofaságok”. Nem véletlenül kapnak benne előkelő helyet a szexuális, az alkoholos és a narkós kicsapongások. Sajnos, folyóirataink orvosi tanácsadói mindenre felhívják fiatal levelezőik figyelmét, csak arra nem, hogy korreláció van a fiatalkori szexuális aberrációk (gyors partnerváltások, párhuzamos kapcsolatok, fogamzásgátló szerek zabolátlan használata, kaparások stb.) és a sérült utódok számának növekedése között, és bennük kell megkeresnünk a válások gyakoriságának egyik okozóját is. A bajok forrásai közé sorolhatjuk azt is, hogy ma már a kisszámú erőpróba-lehetőségekben sem hisznek az emberek. A sportban bundát keresnek az eredmények mögött, a selypítő, beszédhibás riporter mögött pedig nagybátyját keresik. Sok jelzót megtűrő korunk egyik jellemzője: a manipuláltság.

Sokat tehet az iskola annak érdekében, hogy ezt a szükségletet helyes mederbe szorítsa, helyes irányban fejlessze. Mindenekelőtt száműznie kellene minden manipulációt, hogy falai között ténylegesen személyes értékek alapján mérhessék össze egymással képességeiket a gyermekek. A honvédelmi nevelés a személyes erények kiművelését, fejlesztését igénylik, mint amilyenek az ügyesség, a találékonyság, a gyors helyzetfelismerés, az akadályok leküzdése, a kitartás, a helytállás. Kialakításukban rendkívül fontos a sport, a különböző játékok, köztük nem utolsósorban az úgynevezett hadi játékok szerepe. Olyan tulajdonságok ezek, amelyekre békés körülmények között is szükségük van az embereknek, nem véletlen éppen ezért, hogy népünk felfogása szerint a katonaság érlelte igazi *férfiakká* a fiúgyerekeket. Ilyen szempontból figyelembe kell vennünk honvédség és iskola kölcsönhatásait:

a) egyrésztől a honvédség joggal elvárhatja az iskolától, hogy olyan alapképzést nyújtson a tanulóknak, amelyre a katonai képzésben építeniük lehet; az alapképzésbe éppúgy beletartoznak bizonyos alaki elemek (vigyázzállás, lépéstartás stb.), mint bizonyos elméleti (főleg kémiai és fizikai) és gyakorlati (térképolvasás, tájékozódó képesség, szerszámkezelés stb.) ismeretek;

b) az iskola viszont ugyanilyen joggal számíthatson arra, hogy a katonai szolgálat folytatja és teljessé teszi azt a nevelő munkát, amelyet az iskola elkezdett. Kölcsönösen azonos társadalmi normákat állítanak a fiatalok elé (pl.: tisztelet, humanitás), azonos értékrendet képviselnek előttük.

A test edzésekor *Széchenyi István* szavait lehet iránymutatónak elfogadnunk. A legnagyobb magyar szerint: „... sem az elfélszegült tudós, sem a csak testével törődő sportember nem lehet követendő példa. Ilyen csak a mind testében, mind lelkében egyaránt kifejlődött ember lehet”. A klasszikus tanítás érvényességét terjesztik ki ezek a szavak napjainkra: mens sana in corpore sano = ép testben ép lélek az igazi eszményünk. Ez az elv kötelezi az iskolát, hogy a tanulók erkölcsi neveléséről sport és játék közben se feledkezzenek meg, ne engedjen szabad teret a durvaságoknak se beszédben, sem cselekedetekben. A fegyelem a honvédelmi előkészítés egyik legnélkülözhetetlenebb eleme.

Kiemelt hely illeti meg a *honvédelmi napok* akadályversenyeit, hadi játékeit. Csak helyeselni tudjuk azoknak az iskoláknak a gyakorlatát, amelyekben ezeket nem szűkítik egyetlen alkalomra, s nem kizárólag szeptember 29-éhez kapcsolják. A közükben levő honvédségi alakulattal építik ki kapcsolatukat, s annak segítségével a tanévben, főleg a *mozgalmi* tevékenység és a *szabad idő*s programok keretében többször is szerveznek:

- a) terepgyakorlatokat (térképolvasással egybekötött kirándulást)
- b) számháborúkat (ügyességet fejlesztő közösségi játékok)

- c) akadályversenyeket (testedző sportfoglalkozást)
- d) laktanyalátogatásokat
- e) sportlövészetet
- f) híradástechnikai szakköröket.

Széchenyi szavai alapján ügyeljünk arra, hogy mindezek ne csak a tanulók izomzatát fejlesszék, játsszanak szerepet fegyelmük, benne önfegyelmük, bajtársiasságuk megszilárdításában. Ezekben a foglalkozásokban is Makarenko tanítását szükséges érvényesíteni: minden jövőre irányuló és előkészítő jellegű tevékenységünk tegye tartalmasabbá, élvezetesebbé, színesebbé a tanulók *bétköznapi jelen életét* is. Nem is szükséges állandóan tudatosítani bennük, hogy mire készítjük elő őket, elégedjünk meg azzal, ha ezt mi tudjuk, ők pedig élvezik az általunk szervezett foglalkozásokat.

ROHANÓ IDŐNK és ingerzuhatagunk alig teszik lehetővé pedagógusok és gyermekek oldott, kötetlen beszélgetését. Hiába vésette már 1831-ben jelképesen minden iskola falára Bolyai, hogy „a pedagógusok ideje nemzeti vagyon”, és a legnagyobb vétség azt felesleges, mások által is elvégezhető feladatokra: üléseken való részvételre, inkább tetszetős, mint hasznos társadalmi munkákra pazarolni. Sajnos, még ma is sok feladat vonja el a gyerekektől tanáraikat. Ennek következménye, hogy minden iskolai eseményt száraz *didaktikai rítusok* tesznek élvezhetetlenné. A tanítási órák is inkább szabályosak, mintsem *élményszerűek*, pedig a nevelésben többet használ egy szabálytalan élmény, mint az előírások merev és monoton követése. Hozzájárulnak a szűrkítéshez a különböző technikai eszközök is. A honvédelmi nevelés szempontjából mindez csak annyiban érdekes, amennyiben behatolnak *az osztályfőnöki órákra*, az úttörő foglalkozásokra és a szabad idő programokba is.

Előfordul még, hogy sok iskolában az őrsi gyűlések, csak *őrsi órák*. Még az osztályfőnöki óra is sokat veszít hatékonyságból, ha felépítése, levezetése semmiben sem különbözik más, tantárgyi órától. Nagyon lényeges, hogy ezeket az alkalmakat valóban a gyermekek töltsék meg tartalommal. Ez nem azt jelenti, hogy ezek az alkalmak tervszerűtlenné, ötletszerűvé váljanak. Semmiképp se töltsé ki őket az osztályfőnök valamilyen erkölcsi prédikációja, az előre meghatározott kérdésekre a tanulók készüljenek fel önállóan, és ők fejték ki azokat társaik előtt. Így pl.: ha az osztályfőnöki óra témája a honvédség szerepe, feladatai, erről egyes gyermekek beszéljenek, ők keressek meg a katonaszülőket, ők számoljanak be élményeikről.

Az általános iskola honvédelmi nevelése megköveteli bizonyos ismeretanyag elsajátíttatását is. Ennek a követelménynek az iskola nem külön tantárgy, külön tanítási órák keretében tesz eleget, a szükséges ismereteket beépíti a hagyományos tantárgyak kereteibe. Különösen jelentős ebből a szempontból a földrajz, a biológia és a kémia szerepe. Szerencse, hogy mind a három tantárgy jó tanítás esetén számíthat a tanulók fokozott érdeklődésére is. A tantárgyi anyagot értelemszerűen egészíthetik ki *szakköri foglalkozások* és mozgalmi (pl.: vöröskeresztes elsősegélynyújtási, tűzvédelmi stb.) *tanfolyamok*. Nagyon fontos, hogy ezeken elsajátítsák mindazokat az ismereteket a tanulók, amelyek elengedhetetlenül szükségesek egy ön- és családvédelmi szituációban. Ismerjék meg azokat a történelmi példákat, amelyek szemléletesen mutatják meg nekik, hogy adott helyzetben a kisgyermekek is sokat tehetnek hazájuk, környezetük védelme érdekében. Segédeszközt kaphatunk ehhez *Edmondo de Amicis* Szív c. regényében, a vietnami háború, de akár a második világháború gyermekhőseinek példájából. Ismételten le kell szögeznünk, hogy mi *békét akarunk*, de ez nem jelentheti, hogy készületlenül érhesen bennünket bármilyen támadás. A történelem ismeretanyagát és védekezésre szoruló nemzeteket. A szocialista rendszer tagjai ez utóbbiak közé tartoznak.

Számolnunk kell azzal is, hogy nevelésünk nem légüres térben zajlik. Korunk egyik legkülönösebb ellentmondása, hogy az iskolának szinte naponként meg kell

vívnia a maga csatáit társadalmunk *baszonélvezőivel*. Miközben az iskola a költő szavaival arra szeretné nevelni fiait,

Ha férfi vagy, légy férfi
S ne hitvány, gyöngé báb!
(Petőfi: Ha férfi vagy, légy férfi)

kiteerjesztvé-n azt lányaira is,

más forrásokból az enerváltság, a testi, lelki gyengeség magasztalását hallhatja (táncdalok, különböző együttesek öltözéke, viselkedése), és a *férfiasságot* nagyon leszűkítve azonosítják előtte a hímneműséggel, a *nőiességet* pedig mindennel inkább, mint a családanya, a feleség szerepével, és tudatosan összetévesztik a nőt a nőstény-nyel. A honvédelmi nevelés egyik igénye lenne, hogy ez a szerepzavar feloldódjék, és a haza jövője szempontjából tiltakozzék minden egészséges ember minden ilyen zül-lesztő propaganda ellen.

Meggyőződésem szerint az elmondottakból természetszerűleg következik, hogy a honvédelmi nevelés áthatja az iskola egész tevékenységét. Hazáját csak az szeretheti, megvédésére csak az válhat képessé, aki szereti szüleit, családját, munkáját és munkatársait. Aki tartalmassá, széppé kívánja tenni saját maga és mások életét, túl tudja lépni *partikuláris* énjének szűkös határait. Ha feladatrendszerét áttekintjük:

területei	A honvédelmi nevelés feladatai	színtere
értelmi nevelés	helyes szemlélet kialakítása biológiai, fizikai, történelmi ismeretek betegápolás, elsősegély térképismeret tájékozódás, terepismeret	irodalmi történelmi biológiai fizikai kémiai osztályfőnöki órák honvédelmi napok kirándulások
testi nevelés	ellenállóképeség teherbírás fokozása szervezet edzése egészség	testnevelés sportfoglalkozás kirándulások szabad idős tevékenységek
erkölcsi nevelés	önuralom fegyelmezett viselkedés kötelességtudás munkafegyelem bajtársiasság	minden óra és órán kívüli foglalkozás úttörő programok
érzelmi nevelés	minden területen az érzelmi tar- talom fejlesztése, helyes érték- rend kialakítása felelősségtudat, lelkiismeret, akarat edzése	az iskola, minden foglalkozás mozgalmi tevékenység
politechnikai képzés	kézügyesség szerszámok kezelése távbeszélő, morze, híradástechni- kai eszközök	technikaórák szakkörök szabad idős programok